

УДК 81'25:801.81:398.21(477)(045)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Альона Гуцол

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія, магістр філології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: g.a.evgenievna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Анастасія Юмрукуз

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

АНОТАЦІЯ

Останнім часом все актуальнішим стає підвищений інтерес до проблем та особливостей перекладу фольклорного тексту. Автори робіт, що з'являються кожного року, досліджують особливості та певні труднощі перекладу фольклорних жанрів і народних казок, зокрема труднощі, які пов'язані з відтворенням національно-культурного фону в перекладі, зі збереженням особливої форми побутування, з відображенням фольклорного мислення, із символічністю при транслюванні фольклорного тексту на мову тексту приймаючої традиції. Автори-перекладачі фольклору частіше за все стикаються з проблемою передачі слів, які можуть позначати поняття, властиві тільки вихідній культурі, традиціям мови оригіналу. До таких слів можемо віднести слова-діалектизми, слова-архаїзми, і в першу чергу — реалії. Всі ці одиниці мають національно-культурний фон. Автору-перекладачеві необхідно врахувати жанрові та стилеві особливості тексту, що перекладається, зберегти не тільки зміст, а й емоційно-стильовий, забарвлений

фон і зробити його доступним для розуміння носіїв мови, на яку текст транслюється. Адекватний переклад фольклорних елементів та реалій українських народних казок має особливе значення при роботі з народною казкою. Мета статті полягає у встановленні особливостей перекладу українських реалій та виявленні універсальних характеристик казкового тексту, які можуть бути використані в якості резерву перекладацьких відповідностей при відтворенні фольклорних елементів українських народних казок на англійську мову. У дослідженні були використані такі методи: аналіз спеціальної, мережевої та методичної літератури, синтез та структурування даних, отриманих при теоретичному аналізі. У статті розглядаються найвідоміші реалії української народної казки й аналізуються їх англомовні перекладні відповідності. У ході дослідження встановлено, що казковий колорит є однією з ключових рис фольклорної української казки. Проявами казкового колориту є варіативність в перекладі національних традицій.

Ключові слова: фольклор, казка, українська фольклорна казка, переклад, перекладацькі можливості, відтворення казок, фольклорні елементи, фольклорний жанр.

Вступ. Підходячи до казкового тексту з позицій перекладу, доцільно, на наш погляд, розрізнити два типи варіативності. У першому випадку можна говорити про варіативність у межах національного жанру, а в другому — про варіювання національних версій одного і того ж фольклорного жанру. Ми припускаємо, що облік варіативності першого типу дозволяє виділити види фольклорних засобів і одиниць, які можна використовувати в якості перекладацьких відповідностей, в той час як варіативність другого типу служить скоріше обмежувачем, який регламентує дії перекладача. Прояви стійкості і варіативності, з одного боку, і універсальності і локальності, з іншого, тісно пов'язані один з одним. Така властивість фольклорного тексту може бути ефективно використано при перекладі.

Мета та завдання дослідження. Мета розвідки полягає у встановленні особливостей перекладу українських реалій та виявленні універсальних характеристик казкового тексту, які можуть бути використані в якості резерву перекладацьких відповідностей при відтворенні фольклорних елементів українських народних казок на англійську мову. Завдання дослідження — виявити особливості відтворення фольклорних елементів українських народних казок при перекладі на англійську мову, вивчити існуючі аспекти реалій для визначення способів і особливостей перекладу українських казок.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами дослідження слугували українські народні казки «Козак Мамалига», «Коза-Дереза», «Кобилиця золотогрива з дванадцятьма лошатами», «Іван Побиван» тощо та їх переклади англійською мовою. У якості методів дослідження використовувалися лінгвістичний аналіз, метод кількісних підрахунків, зіставний аналіз, перекладознавчо-трансформаційний метод, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних.

Результати та дискусія. Казка як жанр усної народної творчості поширена по всьому світу, загальновідомо, що немає такого народу, в фольклорі якого вона б була відсутня. Дослідники давно прийшли до висновку, що казки народів світу сюжетно й змістовно пов'язані між собою, утворюючи єдиний казковий ареал. Область казки величезна, не одне покоління вчених присвятило себе її вивченню. Вивчення казки — це ціла самостійна наука енциклопедичного характеру, яка немислима без історії народів світу, етнографії, історії релігії, історії форм мислення і поетичних форм, мовознавства, історичної поетики. Про казки існує величезна, неозора література. Один тільки бібліографічний список назв праць про казку склав би цілі томи, не кажучи вже про перелік збірників, які виходили в усьому світі. При цьому не можна не помітити, що проблемами цього жанру займалися, перш за все, фольклористи-літературознавці, а кількість досліджень в лінгвістичному аспекті залишається досить обмеженою.

Фольклорну картину світу можна теж назвати «чарівним колом». Сам термін «фольклор» (англ. *Folklore: folk* — люди, народ, *lore* — традиційні знання) містить в собі вказівку саме на «народні знання», на народне бачення світу. Фольклорна картина світу складалася протягом багатьох тисячоліть, її становлення і розвиток пов'язані з усвідомленням людиною себе і своїх інтересів в потоці буття. Обряди і міфи народжувалися як форма узгодження життя людини з ритмами і подіями навколишнього світу (Алексеева, 2004). Саме у фольклорній картині світу існують своя мова, свої герої, свої реалії.

Мова української народної казки як фольклорного тексту унікальна. Відображаючи світобачення українського народу, мова казки містить так звану безеквівалентну лексику, в якій відбиваються уявлення українського народу про головні життєві цінності: працю, сім'ю, любов, громадський обов'язок, Батьківщину. У такій лексиці знаходять

своє відображення не тільки побут, культура, цінності і традиції народу, а й фольклорна картина світу.

Безеквівалентна лексика, як відомо, «фотографує» предметний світ. Це експресивна, оцінна лексика, вона містить метафори, метонімії, фразеологізми і найменування героїв і предметів казкового/чарівного світу. З таким типом лексики пов'язані й ті труднощі, які виникають при перекладі українських казок на іноземну мову, оскільки, як уже зазначалося, мова цих текстів унікальна, і знайти перекладацьку відповідність уявляється непростим завданням.

Всі ми добре знаємо, що в лексиці цієї «простонародної» мови є розряд так званих слів-реалій. Це лексичні одиниці, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Реалії входять як самостійний розряд слів до складу безеквівалентної лексики. Згодом деякі з них фіксуються в словниках мови перекладу. Такі реалії не є власне безеквівалентними. Список реалій будь-якої мови більш-менш постійний, не залежить від мови перекладу, в той час як словник безеквівалентної лексики для різних пар мов буде різним. Реалії — це «одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві даній лінгвокультурі і відсутні в співставляємій лінгвокультурній спільності» (Кондратенко, 2011: 121). Як відомо, термін «реалія» для позначення національно-специфічного об'єкта або явища з'явився ще в першій половині ХХ століття. В цей же час робилися численні спроби підібрати найбільш точний термін «для позначення лексичних одиниць, які називають реалії: «екзотизм» або «екзотична лексика», «локалізм», «етнографізм», «варваризм», «побутові слова», «ксенізм», «ксенонім», «культурем», «культуронім», «лакуна», але жоден з них не розкриває повністю зміст поняття «реалія» (Жирмунский, 2004). Початок ХХІ століття характеризується новим підходом до теорії реалії, згідно з яким кожна реалія позначає одночасно унікальний предмет або явище, типове для певної етнічної і мовної спільності і не властиве іншій (денотат), його культурний еквівалент (концепт) і засіб номінації цього концепту в мові (лексема).

У статті розглядаються найвідоміші реалії української народної казки й аналізуються їх англомовні перекладні відповідності. Українська народна казка — це цілий пласт національної культури, в якому зібрана багатовакова мудрість цілого народу. Чарівні народні казки

багаті образами, а також казковими персонажами, які зазвичай допомагають героям. У чарівних казках часто зустрічаються демонічні персонажі, які зазвичай мають подвійну природу і здатні як заподіювати зло, так і надавати допомогу (Мелетенский, 2001).

Міфологічні персонажі народу ми також відносимо до реалій, хоча часто їх відносять до власних імен (Івасик Телесик, Василь Невмивака, Іван Побиван). Існують суперечки про те, що можна віднести до кола реалій. У перекладознавстві коло реалій обмежується апелятивною лексикою. До числа реалій в перекладознавстві відносять слова, які називають специфічні явища природи, ендеміки, страви, напої, одяг, взуття, житло і його частини, транспортні засоби, заходи, грошові одиниці, установи, органи влади, державні та громадські організації народу. Однак існує і більш широке розуміння. Деякі вчені-лінгвісти до числа реалій крім апелятивної лексики відносять ономастичні реалії: топоніми, антропоніми, назви творів літератури і мистецтва; історичні факти і події в житті країни, а також реалії афористичного рівня: цитати, крилаті слова і вирази.

Реалії — це «слова (і словосполучення), характерні для життя (побуту, культури, соціального й історичного розвитку) одного народу і чужі іншому. Реалії є носіями національного і/або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, а, отже, не передаються перекладом «на загальних підставах», вимагаючи особливого підходу» (Неклюдов, 2011: 8). Т. Новікова дає своє трактування поняття «реалія» — це слово або вираз, що означає предмет, поняття, ситуацію, що не існують в практичному досвіді людей, що говорять на іншій мові (Новікова, 2015: 255).

Крім цього, існує поділ реалій на «свої» і «чужі».

«Свої реалії» — це здебільшого споконвічні або давно освоєні мовою слова, що не відрізняються за формою від будь-яких інших; такі слова не потребують особливих пояснень.

«Чужі реалії» мають лексичні, фонетичні та морфологічні особливості, вони наділені повноваженнями словотворення і сполучуваністю, а також механізмом запозичення і своєю поведінкою як запозичених слів, що призводить до виникнення труднощів при перекладі.

Переклад реалій займає особливе місце в лінгвістичній науці про переклад, оскільки є одним з найбільш складних аспектів перекладу.

Реалії розглядаються перекладознавством як елементи неперекладні або важкоперекладні. «Трансляція реалій в інше лінгвокультурне середовище вимагає від перекладача, з одного боку, глибокого знання вихідної лінгвокультури, а з іншого — професійної майстерності у виборі засобів вираження на мові перекладу» (Петрова, 2011: 25). Переклад цього розряду лексики не зводиться до пошуку прямих відповідностей у мові, а являє собою більш складний процес, що полягає в осмисленні культурного еквівалента і передачі змісту, форми, національного й історичного колориту засобами мови перекладу.

Разом з римованими композитами ми можемо використовувати транслітерацію, кальки та контекстуальні відповідники. Наприклад:

Вернидуб — Vernidub, Uprooter of Oaks; Вернигора — Vernihora, Mover of Mountains; Іван Побиван — Ivan the Dragon Killer; Василь Невмивака — Vasyl Never-die.

На жаль, не існує «ідеального рецепта» перекладу реалій.

Так, наприклад, темна хмара (dark cloud) може означати не лише наближення дощу, але й символ сили та небезпеки двох собак, в казці «Іван — мужичий син». Наприклад: *Собаки біжать — як хмара синіє:*

- *Like a dark cloud the dogs came after them.*
- *The dogs were approaching as if clouds were getting darker and darker.*

Існують два підходи до перекладу реалій. Один підхід свідчить, що реалії потрібно перекладати так, щоб одержувач читав твір як близький своїй культурі. Другий підхід зводиться до занурення одержувача в культуру мови джерела.

Ці дві стратегії використовуються і при перекладі реалій. Як вже зазначалося раніше, реалії — одні з найбільш важко перекладаних елементів мови. У нашій роботі ми розглянемо і проаналізуємо різні способи їх перекладу. За основу аналізу ми взяли класифікацію способів передачі реалій, яка заснована на таких прийомах:

1. Прийоми механічної передачі: транскрибування (Тк); транслітерування (Тл); пряме перенесення без будь-яких змін (Пп).

2. Прийоми створення нового слова: повне калькування (ПК); часткове калькування (ЧК); авторський неологізм (АН).

3. Роз'яснюючі прийоми: опис (О); пояснення (П).

4. Уподібнюючі прийоми.

Ідея про те, що фольклорним творам різних областей і народів властиві одночасно універсальні і національні (місцеві, локальні)

риси, висловлюється багатьма вченими. Схожість і паралелі, які виявляються при зіставленні казкових текстів, що належать різним регіональним і національним традиціям, зумовлені низкою причин (Новикова, 2015).

Універсальними і локальними можуть бути самі жанри. Так, наприклад, лимерик, присутній тільки в англійській традиції, або коломийка, характерна для українського фольклору, належить до локальних жанрів. Казку фольклористи традиційно розглядають як універсальний жанр: казки присутні в фольклорі багатьох народів, а національні варіанти жанру виявляють значну типологічну подібність. У той же час, володіючи стійкими загальними рисами, вони все ж різняться за рядом параметрів (Петрова, 2011).

«Регіональні» і «локальні» риси, які розширено можуть розумітися як національно-специфічні, проявляються, в першу чергу, саме в «конкретному наповненні» більш загальних, типологічних ознак.

У різних фольклорних жанрах може переважати або універсальне, або національне, локальне. Особлива увага при цьому буде приділена такій характеристиці казки, як казковий колорит.

З точки зору перекладу істотно те, що твори фольклору є творінням того чи іншого народу, народившись всередині народної традиції, органічно і навіть парадоксально поєднують у собі національно-специфічні, локальні риси з рисами універсальними.

Різноманітність казкового матеріалу вимагає застосування до нього жанрових класифікацій, вони надаються будь-якому підручнику з фольклору, хоча нерідко дослідники намагаються уникати термінів «жанр», «жанровий різновид», використовуючи менш конкретні, наприклад, «тип» (*type*).

Універсальні одиниці виявляються на різних ярусах тексту. Це можуть бути подібні сюжетні схеми, мотиви, композиційна однаковість: використання приповідок, ініціальних, медіальних і фінальних повторів, загальні типи персонажів і принципи їх зображення, принцип організації художнього часу і простору. Оскільки міфологічне мислення в основі своєї універсальне, універсальні часто магичні дії (але не їх повторюваність, яка в казці варіюється), наприклад, перетворення: «обернулася царицею золоті кучері», “*she turned into a dove*”. Універсальним принципом вважається символізація у фольклорній казці. Вона символізує кольори, числа, предмети навколишнього сві-

ту, використання фольклорних заходів, хоча ставати символічними в різних національних традиціях можуть різні кольори, числа і предмети. На мовному рівні універсальне використання в обох традиціях розмовної, просторічної і народнопоетичної лексики, діалектизмів, застарілих слів і архаїзмів, реалій («заповідав», «палати», “*dochter*”, “*white hand*”), а також застарілих граматичних форм “*quoth she*”), синтаксичних конструкцій, характерних для усного мовлення (надмірність, еліпсис) і для фольклору (повтори, паралелізми, інверсія: “*off she slipped, and home she went*”) (Кондратенко, 2011).

Аналізуючи з точки зору перекладу універсальні і локальні риси казки, важливо, на нашу думку, враховувати такі її властивості, як національний і казковий колорит. Вони є релевантними й інваріантними жанроутворюючими і стилеутворюючими ознаками народної чарівної казки, а також беруть участь у створенні національно-культурного, локального фону. Крім того, національний і казковий колорит доповнюють, підсилюють і можуть частково замінювати один одного. Саме ці ознаки казки розглядаються у статті.

Під казковим колоритом ми розуміємо ефект, створюваний певними елементами, що складають систему і формують вигаданий (чарівний) світ народної казки. Для того, щоб виявити адекватні засоби перенесення казкового колориту в перекладі, потрібно враховувати властиве даному жанру поєднання універсальних та яскраво виражених національних (локальних) рис (Мелетенський, 2001).

Казковий колорит манифестується як загальнофольклорними, так і власне казковими одиницями всіх рівнів тексту. На сюжетному рівні це використання традиційних казкових сюжетів і мотивів, на композиційному — наявність повторів і паралелізмів, традиційних казкових формул («довго чи коротко; *And so they were all happy ever after; lo and behold*»). Дія чарівної казки розгортається в вигаданому, «казковому», світі, протиставленому світу реальному, її героями, поряд зі звичайними людьми і тваринами, є чарівні істоти (чарівна птиця, бабка Стара, *ogre, giant*). Герої казки користуються чарівними і магичними предметами (скатертина-самобранка, чарівний клубочок, *shoes of swiftness, magic / silver wand*), мешкають в незвичайному житлі («палати білокам’яні», «хатинка на курячих ніжках», “*castle that stood on twelve gold pillars*”, “*hut*”). На мовному рівні визначається інтенсивне використання одиниць, в значенні яких присутні семи «чарів-

но-фантастичне» і «фольклорне»: чарівний/чудовий/діамантовий/золотий/срібний/мідний/чавунний/олов'яний/залізний/кришталевий/скляний/вогнений. Такі одиниці використовуються при описі чарівних героїв («цариця — золоті кучері», «срібна пташка, золотий чуб», «вовна залізна, хвіст і грива вогняні» [у коня], «Кобилиця золотогрива з дванадцятьма лошатами», “*princess with golden hair*”, “*golden mare*”, “*golden hen*”) і їх атрибутів («чарівний клубочок», «золоте плячечко», “*magic handkerchief*”, “*golden snuff-box*”).

Слова, які позначають чарівні предмети, можуть не мати при собі епітетів, які вказують на їх незвичайність, але в той же час підкреслюють інтенсивний казковий колорит. Це відбувається з ряду причин. По-перше, фольклорна казка належить до різних жанрів, щодо яких читацьке очікування сформовано досить чітко, а жанр відповідає йому повною мірою. По-друге, на особливість звичайних на перший погляд героїв, їх дій, а також предметів побуту може цілком ясно вказувати контекст: слухач розуміє, що палиця царевича не може важити шістдесят пудів і при цьому тільки погнутися від удару об його голову, значить, і царевич, і його палиця — чарівні; якщо золота арфа (“*golden harp*”) сама співає і розмовляє, вона теж чудова. Нарешті, такі одиниці можуть ставати носіями казкового колориту внаслідок «ефекту іррадіації» (Жирмунський, 2004).

Аналіз українських казок та їх англійських аналогів показав, що перекладачі використовують різні прийоми перекладу. Наприклад:

Перифраз або його комбінована модифікація:

Меч-самосіч — *Magic sword*; *яйце-райце* — *Magic egg*; *Колобок* — *Kolobok the Johnnycake, Little Round Bun*; *Скориход* — *Fleet — Foot*; *Слухайло* — *Keen — ear*; *Стульморда* — *Snartuzzle* та інше.

Транслітерація або комбінована модифікація:

Козак Мамалига — *Mamariha the Cossack*; *Ілля Муромець* — *Ilya Muromets, Ilya of Murom*.

Про незвичайність, чарівність істоти або предмета можуть свідчити його дії («вдарився об землю/об підлогу, став добрим», «вдарилася себе в груди, обернулася зіркою», «голючка сама вишиває»). Внаслідок того, що подібні формули функціонують в фольклорному тексті, навіть ті дії, в яких немає на перший погляд нічого незвичайного, відчуються слухачем як ритуальні, чарівні, отже мають казковий колорит.

Ще однією ознакою чарівних істот і предметів є антропоморфізм і зооморфізм: грубка/яблуна, яка допомагає дітям, скатертину-самобранка. Представники нижчої демонології можуть приймати вигляд неживих предметів і природних явищ, мати соматичні маркери, вони чітко розмежовують свій і «несвій» (людський) світ і відчують того, хто до цього світу належить.

Велику роль відіграє різноманіття англійських композитивів, лексична та граматична трансформація. Як приклад, можна показати цей феномен на українській народній казці «Коза-Дерева». Тут основними героями є: *Коза-Дерева* — *Nobby-Quibby the Goat*; *Зайчик-Побігайчик* — *Runny-Bunny, Fleet-Fleet the Rabbit*; *Ведмедик-Братик* — *Grumbly-Rumbly*; *Вовчик-Братик* — *Howly-Prowly*; *Лусичка-Сестричка* — *Smilly-Willy*.

Створенню казкового колориту сприяє особлива фонетична організація фольклорного тексту, яка, разом з іншими засобами, що забезпечують стійкість і безперервність традиції, з одного боку, полегшує запам'ятовування і відтворення тексту, а з іншого, «прикрашає» його. Для казки характерна ритмічність і використання рими, особливо в традиційних формулах: «З того часу жив він зі своєю дружиною по-багатому, їздив на коні, бенкети ставив», «на тих бенкетах і я бував, мед-вино пив, скільки не пив — тільки вуса обмочив». Відзначимо розбіжність, яку слід брати до уваги при перекладі: римованими можуть бути і українські, і англійські казкові формули, проте в англійській традиції ця їх загальнофольклорна властивість проявляється частіше і чіткіше (Алексеева, 2004).

Таким чином, ми можемо зробити два важливі спостереження в зв'язку з наявністю у чарівної казки казкового колориту. Ми бачимо, що казковий колорит є однією з ключових рис фольклорної чарівної казки, а значить потрібно прагнути максимально повно відтворити його при перекладі. Прояви казкового колориту можуть варіюватися як всередині національного варіанту жанру, так і в межах національних традицій, які необхідно враховувати при перекладі. Розглянуті вище види варіювання є, на наш погляд, проявом універсальності і локальності, властивих народній чарівній казці.

Поділ одиниць, що володіють казковим колоритом, і їх ознак на універсальні і національні виявляється продуктивним з точки зору перекладу, оскільки дозволяє перекладачеві чітко уявляти і усвідом-

лено використовувати ті одиниці, що беруть участь в перекладі казкових традицій, які є взаємозамінними (універсальні одиниці), і відмежовувати від них одиниці, які не можуть бути визнані адекватними відповідниками при перекладі (в першу чергу це одиниці, що володіють національним або місцевим колоритом).

Для пари українська–англійська казка основною диференціальною ознакою є гнучкість/жорсткість жанру. Українська казка — жанр структурно і стилістично набагато більш жорсткий, канонічний, регламентований; він володіє більшим набором обов'язкових ознак, ніж англійська версія жанру. Англійська казка за своєю поетикою простіше української казки, вона має більш вільну форму, що зближує її з легендою. Для неї в меншій мірі характерна наявність фантастичних персонажів, дивовижного пейзажу, атрибутики; одиниці, що створюють казковий колорит, менш різноманітні, ніж в українській казці. Названі тут і вище відмінності більш істотні для фольклориста, ніж для перекладача. Для перекладача важливіше наступне. По-перше, йому достатньо знати, що жанрово-стилістичні особливості казки як жанру жорсткого легко прогноуються і визначаються, отже перекладачеві не важко уявити собі, яким може бути перекладний текст. А ось зрозуміти, яким він повинен бути, можливо тільки з урахуванням особливостей приймаючої традиції і специфіки обох національних варіантів жанру. По-друге, досить жорсткий жанровий канон казки дає проте можливість широкого вибору тактик і прийомів перекладу. Це обумовлено такою властивістю фольклору, як варіативність. Саме тому перекладачеві важливо знати ті універсальні, загальні для української та англійської казки ресурси, які він може використовувати в своїй роботі.

Серед відзначених вище проявів вираження універсального, які спостерігаються в українській і англійській народній чарівній казці (сюжетні, композиційні, хронотопні, характерологічні сходження, сходження на мовному рівні і в символізації), особливе місце займає казковий колорит як інваріантна ознака жанру. З усіх розглянутих вище маніфестацій казкового колориту, загальних для української та англійської чарівної казки, найбільш продуктивними з точки зору перекладу є кілька — ті, які в повній мірі демонструють ознаки «казковості», «чарівництва» і тому можуть широко використовуватися при перекладі. Це іменування казкових персонажів, їх ознак і атрибутів

(«чарівний», «чудовий» / *“magic (-al)”*, «золотий», «срібний», «залізний», «мідний»/»*golden*”, *“silver”*, *“iron”*, *“copper”*, «скляний», «кришталевий», «діамантовий»/»*glassy*”, *“crysta”*, *“diamond”*), опис магічних дій. Універсальним, крім того, виявляється заборона називати духів (особливо злих) їхніми справжніми іменами. Зазвичай використовуються займенники «Той», «Та», «Він», «Вона» та відповідними у перекладі — *“He”*, *“She”*.

Виявлення універсальних, загальних для обох національних традицій одиниць, дозволяє побачити джерело потенційних перекладацьких відповідностей, до яких можна звернутися в процесі перекладу. Можливість варіювання відповідностей при перекладі фольклорного тексту обумовлена, з одного боку, варіативністю фольклору, а з іншого боку, закономірністю використання перекладацької компенсації, під якою в даному випадку розуміється «заміна непередаваного елемента першотвору елементом іншого порядку відповідно до загального ідейно-художнього характеру першотвору і там, де це представляється зручним за умовами» мови перекладу. Встановлення одиниць, які є носіями національного і казкового колориту, поділ їх на універсальні і національні, а також вміння співвідносити відповідні одиниці необхідно для досягнення адекватності при перекладі фольклору.

Варіативність фольклору дозволяє використовувати при перекладі замість такої одиниці оригіналу, яку важко або неможливо передати адекватно, іншу одиницю, близьку першій за семантикою, функціями або асоціативністю і одночасно більш відому або таку, що більш легко піддається перекладу.

Висновки. Вибудовуючи стратегію роботи над текстом, перекладач завжди враховує жанрові та стилеві особливості не тільки того тексту, який перекладає, але і відповідного (близького за жанровими властивостями, що виконує аналогічну функцію) тексту приймаючої традиції. Так відбувається, тому що перекладач транслює текст не просто з мови на мову, а й з культури в культуру. Ця теза, як було показано, набуває особливого значення при перекладі фольклору. Специфіка дій перекладача народної казки визначається як особливостями фольклорного тексту, так і рядом власне перекладацьких факторів. Перші і другі можуть вступати в протиріччя і ускладнювати роботу перекладача, але можуть і допомагати пошуку можливих рішень.

Очевидно, що такі риси фольклору, як варіативність і універсальність дають перекладачеві значну свободу вибору і можливість творчості. У той же час вони і обмежують перекладача: варіювати можна в рамках традиції народної і в умовах уже сформованої перекладацької традиції, оскільки багато перекладацьких відповідностей, як і одиниці оригіналу, функціонують не в одному казковому тексті, а в багатьох. У якості перспектив дослідження розглядаємо аналіз відтворених фольклорних елементів на широкому емпіричному матеріалі.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеева И. С. Введение в переводоведение. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 167 с.
- Жирмунский В. М. Сравнительно-историческое изучение фольклора. Фольклор Запада и Востока. М.: ОГИ, 2004. 464 с.
- Кондратенко Т. Л. Переводческий аспект английской сказки: проблемы сохранения и передачи национальной самобытности. *Язык. Культура. Общине*: Международная научно-практическая конференция «Международный фестиваль языков», Минск, 16 апреля 2011 г. Минск: Изд. центр БГУ, 2011. С. 121–124.
- Мелетинский Е. М. Проблемы структурного описания волшебной сказки. Структура волшебной сказки. М.: РГГУ, 2001. 232 с.
- Неклюдов С. Ю. Диалектность — региональность — универсальность в фольклоре. *Универсалии литературы*. Воронеж: Научная книга, 2012. С. 8–38. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov70.pdf> (дата звернення 01.09.2020).
- Новикова Т. Б. Социокультурная и лингвокультурная компетенция переводчика: развитие и совершенствование. *Переводчик XXI века — агент дискурса*. М.: ФЛИНТА: Наука. 2015. С. 255–260.
- Петрова А. А. Фольклорная рифма как прием: синтактика, семантика, прагматика. Франкфурт: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011. 264 с.

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ФОЛЬКЛОРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ ПРИ ПЕРЕВОДЕ УКРАИНСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК

Гуцол Алена

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: g.a.evgenievna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Анастасия Юмрукуз

кандидат филологических наук, доцент, заведующая кафедрой западных и восточных языков Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

АННОТАЦИЯ

В последнее время все актуальнее становится повышенный интерес к проблемам и особенностям перевода фольклорного текста. Авторы работ, которые появляются каждый год, исследуют особенности и определенные трудности перевода фольклорных жанров и народных сказок, в частности трудности, связанные с воспроизведением национально-культурного фона в переводе, с сохранением особой формы бытования, с отображением фольклорного мышления, с символической при трансляции фольклорного текста на язык текста принимающей традиции. Авторы-переводчики фольклора чаще всего сталкиваются с проблемой передачи слов, которые могут обозначать понятия, присущие только исходной культуре, традициям, языку. К таким словам можно отнести слова-диалектизмы, слова-архаизмы, и в первую очередь — реалии. Все эти единицы имеют национально-культурный фон. Автору-переводчику необходимо учесть жанровые и стилиевые особенности переводимого текста, сохранить не только содержание, но и эмоционально-стилевой, окрашенный фон и сделать его доступным для понимания носителей языка, на который текст транслируется. Адекватный перевод фольклорных элементов и реалий украинских народных сказок имеет особое значение при работе с народной сказкой. Цель статьи заключается в установлении особенностей перевода украинских реалий и выявлении универсальных характеристик сказочного текста, которые могут быть использованы в качестве резерва переводческих соответствий при воспроизведении фольклорных элементов украинских народных сказок на английский язык. В исследовании были использованы такие методы: ана-

лиз специальной, сетевой и методической литературы, синтез и структурирование данных, полученных при теоретическом анализе. В статье рассматриваются известные реалии украинской народной сказки и анализируются их англоязычные переводные соответствия. В ходе исследования установлено, что сказочный колорит является одной из ключевых черт фольклорной украинской сказки. Проявлением сказочного колорита является вариативность в переводе национальных традиций.

Ключевые слова: фольклор, сказка, украинская фольклорная сказка, перевод, переводческие возможности, воспроизведение сказок, фольклорные элементы, фольклорный жанр.

FEATURES OF THE REPRODUCTION OF FOLKLORE ELEMENTS IN THE TRANSLATION OF UKRAINIAN FOLKTALES

Alona Hutsol

Master Student in Philology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odesa, Ukraine
e-mail: g.a.evgenieva@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Anastasiia Yumrukuz

Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of Western and Eastern Languages and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

SUMMARY

Recently, more and more urgently we can note the increased interest in the problems and features of the translation of folklore text. The authors of works associated with each year appear, explore the features and certain difficulties of translating folklore genres and folk tales, in particular, the difficulties associated with reproducing the national cultural background in translation, the difficulties associated with maintaining a special form of existence, difficulties associated with the display of folklore thinking, the difficulties associated with symbolic translation of a folklore text into the language of the text of the host tradition. Authors-translators of folklore most often face the problem of conveying words that can denote concepts inherent only in the original culture, traditions of the language. These words include words-dialectisms, words-archaisms, and, first of all, realities. All these units have

a national and cultural background. The author-translator must take into account the genre and style features of the translated text, preserve not only the content, but also the emotional-style, colored background and make it accessible for the process of understanding native speakers, the text is translated. An adequate translation of folklore elements and realities of Ukrainian folk tales is of particular importance when working with a folk tale. The purpose of the article is to establish the peculiarities of the translation of Ukrainian realities and the revealed universal characteristics of the fairytale text, which can be used as a reserve of translation matches when reproducing the folklore elements of Ukrainian folk tales into English. The research used the following methods: analysis of special, network and methodological literature, synthesis and structuring of data obtained in theoretical analysis. The article examines the well-known realities of the Ukrainian folk tale and analyzes their English translation correspondences. In the course of the research, it was found that the fabulous color is one of the key features of the Ukrainian folk tale. Manifestations of a fabulous color are variability in the translation of national traditions.

Key words. Folklore, fairy tale, Ukrainian folklore tale, translation, translation possibilities, reproduction of fairy tales, folklore elements, folklore genre.

REFERENCES

- Alekseeva I. S. (2004). Vvedenie v perevodovedenie [Introduction in translation studies.] Moscow : Izdatel'skiy tsentr "Akademiya" [in Russian].
- Kondratenko T. L. (2011). Perevodcheskiy aspekt anglijskoy skazki: problemy sohraneniya i peredachi nacional'noy samobytnosti. [The translation aspect of the English fairy tale: problems of preserving and transmitting national identity.] *Yazyk. Kul'tura. Obschenie: Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferenciya "Mezhdunarodnyj festival'yazykov"*, Minsk : April [in Russian].
- Meletinskiy Ye. M. (2001). Problemy strukturnogo opisaniya volshebnoy skazki [The problems of structural description of a fairy tale.] *Struktura volshebnoy skazki [The structure of a fairy tale.]* Moscow : Russian State humanitarian University Publ [in Russian].
- Neklyudov S. Yu. (2012). Dialektnost — regionalnost — universalnost v folklore. [The dialectality — regionality — versatility in folklore.] *Universalii literatury*. Voronezh : Nauchnaya kniga Pp. 8–38. Retrieved from <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov70.pdf> [in Russian].
- Novikova T. B. (2016). Soziokulturnaya i lingvokulturnaya kompetenziya perevodchika: razvitie i sovershenstvovanie. [Sociocultural and linguocultural competence of a translator: development and improvement.] *Perevodchik XXI veka — agent diskursa*. Moscow : FLINTA : Nauka. 255–260 [in Russian].
- Petrova A. A. (2011). Folklor'naya rifma kak priem: sintaktika, semantika, pragmatika. [Folk rhyme as a technique: syntactics, semantics, pragmatics.] Frankfurt : LAP LAMBERT Academic Publishing [in Russian].
- Zhirmunskiy V. M. (2004). Sravnitelno-istoricheskoe izuchenie folklor. [A comparative historical study of folklore.] *Folklor Zapada i Vostoka. [Folklore of West and East.]* Moscow : UHP, 464 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 01.09.2020